

УДК 316.334.3 (477)

М.Г. МОРОЗОВА

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Морозова Марія Геннадіївна – аспірантка кафедри соціології, заступник декана факультету «Соціальний менеджмент», Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»

Стаття присвячена аналізу політичної системи України в умовах демократичної трансформації суспільства. Визначено сутність та актуальність діяльності політичних партій у процесі демократизації політичної системи. Розглянуто основні проблеми на шляху розвитку демократії в сучасному суспільстві.

Ключові слова: політична система, демократія, політичні партії, суспільство.

Морозова М.Г. Политическая система в Украине в условиях демократической трансформации общества

Статья посвящена анализу политической системы Украины в условиях демократической трансформации общества. Определена сущность деятельности политических партий в процессе демократизации политической системы. Рассматриваются основные проблемы на пути развития демократии в современном обществе.

Ключевые слова: политическая система, демократия, политические партии, общество.

Morozova M.G. Political system in Ukraine in conditions of democratic transformation of society

The article analyzes the political system of Ukraine under the conditions of democratic society transformation. The political parties activity in the process of democratization of the political system has been stated. Main problems on the way of democracy development have been considered.

Key words: political system, democracy, political parties, society

Постановка проблеми. Після розпаду СРСР українське суспільство перманентно переживає процеси системної трансформації, які охоплюють практично всі сфери суспільного життя країни. Ці зрушення обумовлені необхідністю адекватно реагувати на зміни та виклики динамічного світоустрою на шляху до демократичної трансформації.

Упродовж 90-х років ХХ ст. відбулося оформлення внутрішнього політичного простору України. Законодавчим підґрунтям цього процесу окрім Конституції, був Закон України «Про об'єднання громадян», який визначив найголовніші принципи партійно-політичного життя України [4. ст. 41].

У сучасних умовах в Україні відбувається процес становлення демократичної політичної системи. Розуміння демократії як форми політичного устрою базується на методологічному посиленні, нібито всі суспільні проблеми можливо розв'язати тільки або переважно політичними, владними, державно-адміністративними методами. Тому необхідний широкий загальноцивілізаційний підхід до розуміння демократії не лише як феномена політичної сфери, але й як широкого загальносоціального процесу, як способу організації й функціонування суспільства. Такий підхід передбачає єдність соціологічного та політологічного виміру демократії.

Відомий американський політолог Роберт Даль наголошує на небезпечності спроб сформувати раз і назавжди сучасний демократичний ідеал, який може бути застосований для «всіх країн і народів». Демократія, в його розумінні, – це процес розширення, оновлення ідеалів і принципів інститутів і процедур. Отже, в такому розумінні демократія – це «процес, що постійно відбувається,

процес демократизації» [2, с. 36]. Цей процес торкається усіх сфер життєдіяльності суспільства, але принципове значення має для політичної системи країни.

Аналіз досліджень і публікацій. На жаль, наразі у вітчизняній науковій літературі немає однозначного розуміння феномена політичної системи України, а також цілісного дослідження динаміки політичних процесів, які відбуваються в країні. Переважає загальна інформація, що за роки незалежності в політичній системі України відбулися істотні зміни, які полягали в переході від радянської влади до демократичної форми поділу влади або, точніше, владних функцій.

Частково проблема політичних систем в умовах демократизації розглядалася радянськими вченими, такими як Н.М. Кейзеров, Ф.М.Бурлацький, О. А. Галкін, О. Я. Баталов, В. А. Житенев та інші. У роботах цих авторів визначаються основні орієнтири зазначеної проблематики.

Політичні системи суспільства з огляду на демократичну трансформацію суспільства також вивчали і російські вчені – А.І. Дженусов, К.С.Гаджієв, М. Х. Фарукшин, М.М. Камалов та інші.

Серед зарубіжних вчених у цій галузі можна назвати М. Дюверже, Р. Даля, Д. Растру, З. Бжезінського.

Привертають увагу роботи й сучасних українських дослідників, які займаються загальнотеоретичними проблемами процесів демократизації та аналізом стану сучасних політичних систем. Слід відзначити праці В.М.Бобика, А. В. Лагутіна, Дворецької Г.В., П.П.Шляхтуна та інших.

Метою дослідження є з'ясування особливостей

© М.Г. Морозова, 2013

політичної системи України в умовах демократичної трансформації суспільства.

Реалізація цієї мети зумовила постановку таких завдань:

– виявити основні проблеми на шляху до становлення демократичної соціально-правової держави;

– визначити основні напрями і особливості трансформації українського суспільства в умовах переходу до демократичного політичного режиму;

– виявити роль у процесі демократизації політичної системи політичних партій.

Виклад основного матеріалу. У широкому просторі соціальних трансформацій, в якому опинились нині Україна та інші пострадянські країни, багато в чому має місце хаотичність, породжена наразі триваючим протистоянням соціальних сил реформації й реставрації та наявним унаслідок цього вакуумом влади, права, моралі. Проміжний режим, котрий виник в Україні внаслідок дії означених умов і чинників, поки що не став демократичним на ділі. Радше, його можна розглядати як формально демократичний. Та, незалежно від назви, реальність в Україні є такою, що суспільство має політичні інститути, які за формальними ознаками цілком демократичні, але визначені Конституцією та законами процедури їхнього функціонування постійно порушуються. Перебіг парламентських і президентських виборів засвідчує недотримання політичними елітами демократичних норм у реальній, а не декларованій політичній діяльності. За фасадом демократичної й ліберальної риторики ховається стійка тенденція збереження стану невизначеності на тривалий час. Поведінці більшої частини української владної еліти притаманні риси антагоністичні демократичним. Це – неpubлічність, непрозорість, зорієнтованість переважно на особисті (сімейні, кланові, групові), а не суспільні інтереси. Як інструмент регулювання суспільних відносин інститути державної влади в Україні слабкі. А це підсилює інші посередницькі структури та зв'язки, які ведуть до заміщення громадянських стосунків негромадянськими.

Сьогодні Україна завершує початковий етап становлення демократичної соціально-правової держави й робить спроби переходу до втілення принципів і норм Конституції в реальне життя суспільства, держави, кожної людини. Однак цей процес є суперечливим, в ньому спостерігаються протиріччя між задекларованими нормами й реальними можливостями. Чинниками такого стану є:

– недостатній розвиток сталих елементів громадянського суспільства;

– відсутність необхідної кількості активних соціальних суб'єктів демократичної трансформації суспільства;

– недостатній рівень політичної та правової культури і всього суспільства, і його еліти;

– певна безсистемність і невпорядкованість законодавства.

Аналіз наукової літератури демонструє, що основними перешкодами консолідації демократії в

Україні, як і в інших країнах колишнього СРСР, є слабкість політичних інститутів, недемократична поведінка еліти, недостатня політична активність населення. Але наявність таких труднощів зовсім не означає неможливість процесу демократизації; всі названі вище передумови є лише чинниками, що сприяють їй або ускладнюють її.

Науковці говорять і про структурні фактори демократизації. Їхня послідовність і взаємозумовленість, вибір тактики політичними лідерами, котрі ініціюють демократизацію, значно важливіші для її долі, ніж існування чи відсутність передумов демократії. Взаємодія конкретних еліт, їхній свідомий вибір у процесі політичного торгу організаційних форм та інститутів нового політичного устрою відрізняє демократію як цивілізований спосіб вирішення конфліктів від інших політичних систем.

До важливих чинників розвитку політичних інститутів у традиційних суспільствах належать також зрушення в суспільній думці, які, у свою чергу, тісно пов'язані зі зміною політичної, соціальної та економічної ситуації і всередині країни, і за її межами [1, с.37]

Вкрай важливу роль у процесі демократизації політичної системи відіграють політичні партії. «Політична партія — це добровільне та організаційно оформлене об'єднання громадян, яке виражає інтереси частини суспільства і прагне до їх задоволення шляхом здобуття, утримання і використання державної влади» [6, с.138]. Французький політолог М. Дюверже, аналізуючи процес становлення політичних партій та рухів, відзначає, що формування політичних партій (у сучасному розумінні цього терміну) починається з виникненням загального виборчого права як єдиного можливого демократичного способу легітимації політичної влади. Сутність політичної партії Дюверже вбачає в її організаційній структурі, яка й визначає її соціальний склад, доктринальну єдність, принципи й методи діяльності [3, с. 184].

Становлення політичних партій та рухів в Україні проходило в екстремальних умовах: поглиблення економічної кризи, крах суспільних ідеалів, що спричинило стрімке зростання соціальної напруженості. Все це девальвувало в очах значної частини населення демократичні цінності. Але саме політичні партії стали важливим аспектом демократизації суспільного життя в Україні. Це є дуже актуальним в умовах демократичної трансформації суспільства України. Із набуттям Україною незалежного статусу демократизацію суспільства було проголошено як стратегію подальшого розвитку. Україна стала однією із постсоціалістичних країн, котра приєдналася до глобальних трансформаційних тенденцій сучасного світу. Суспільно-політичні процеси у світі, в тому числі і в Україні, засвідчують велетенський розрив між цілями й можливостями реформування суспільства, його демократизації. Це зумовлює потребу теоретичного осмислення проблем політичного розвитку і модернізації, що виникають і динамічно

змінюються в сучасних умовах. Існуючі наукові дослідження не вичерпали можливостей подальшої розробки широкого кола питань, пов'язаних з процесами демократичного політичного розвитку політичних систем, державної влади та політичної участі, концептуальних і процесуальних підходів їх формування й функціонування тощо [5, с. 57].

Для успішної інституціалізації демократії у поставторитарних країнах важливо також, щоб політичні партії були відповідно організовані. Активного суспільного життя як такого недостатньо для інституціалізації демократії. Отримавши владу, політичні партії починають покладатися на адміністративну структуру держави, нехтуючи громадянськими асоціаціями, які їх підтримували. Поміж тим для успішного розвитку демократизації політичні партії мають вжити певних заходів з метою мобілізації та збереження підтримки серед народу. Зокрема, чітко формулювати політичні цілі, для здійснення яких вони прагнуть отримати владні повноваження. Інакше політика партій ґрунтуватиметься на племінних, етнічних зв'язках, які не потребують партійної ідеології.

Кожний етап політичного розвитку країни є довготривалим та достатньо складним процесом, який не завжди доходить до свого логічного завершення. Знання цих етапів важливе з методологічного погляду, оскільки дає змогу встановлювати відмінність між окремими країнами за мірою успішності інституціалізації на певному етапі політичної трансформації в умовах демократії, а також визначати політичні завдання, що притаманні тому чи тому етапу суспільного розвитку, виконання яких необхідне для успішної інституціалізації демократії. На шляху до демократизації та становлення української держави, спроможної забезпечити високий рівень соціально-економічного розвитку суспільства, першочерговим завданням є розв'язання проблеми ефективного реформування всіх елементів суспільної системи відповідно

до демократичних стандартів. Ця тенденція зумовлює безперечно актуальність проблематики політичного реформування та впливу його процесів на ефективність суспільного розвитку.

У перспективі демократизації українського суспільства на плюралістичній основі можливе виникнення якісно нової, раціоналістичної, мобілізаційної свідомості та відповідних соціально-політичних позицій, здатних вплинути на структуру політичної участі.

Серед можливих напрямів утвердження зазначеної орієнтації українські політологи виокремлюють у тому числі здатність розуміти й відчувати «золоту середину» між партисіпаторною й елітистською формами демократії; переорієнтацію парафіяльної індіферентної, традиційно орієнтованої культури, притаманної «молодим» політичним системам перехідного типу, в бік «культури участі», що передбачає створення складної моделі поведінки, орієнтованої на соціальне партнерство, утвердження консенсусної демократії.

Висновки. В цілому, слід розуміти, що трансформація демократії – не самоціль, а шлях створення цивілізованої сучасної системи, стабільної, здатної до саморозвитку та створення всіх необхідних умов для нормального життя людини. Проблема демократії для нашої країни – це проблема формування такої політичної системи, яка забезпечувала б керованість суспільством за участю народу, передбачала б можливість зміни влади без насильства, гарантувала б дотримання й захист прав і свобод людини.

Отже, успішне здійснення в країні демократичної трансформації пов'язане з формуванням сучасних політичної, правової та виборчої систем, забезпеченням поділу і взаємодії влади, реформуванням державного механізму, в тому числі судової влади, запровадженням сучасних механізмів і процедур пом'якшення конфліктів у державно-правовій сфері, забезпеченням прав і свобод громадянина.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабкина О. В. Роль государства в реформирующейся политической системе // О.В. Бабкина // Персонал. – 2002. – № 4. – с. 37 - 43
2. Даль Р. О демократии / Роберт Даль; пер. с англ. А.С. Богдановского. – М.: Аспент-пресс, 2000. – 208 с.
3. Дворецька Г.В. Соціологія : навчальний посібник / Г.В. Дворецька. - К.: КНЕУ, 2002.- 472 с.
4. Дюверже М. Политические партии М. Дюверже; [пер. с франц. Академический проект]. – М – 2002. – 560 с.
5. Закон України «Про об'єднання громадян» від 23.09.2010 // ВВР.– 2011.– № 6.
6. Шкляр Л. Політична система України: етапи формування та перспективи розвитку [Текст] / Л. Шкляр // Генеза – 2002.- № 2.– С. 127-133

Стаття надійшла до редакції 03.06.2013